

מלקח שנת קרבות בלילה

הבעיה בתמציתה שבפניה הועמדנו, אנו ואויבינו, היתה: כיצד להתגבר על עמדות מבוצרות? האויב ניסח לפתור את הבעיה ע"י הפעלת רכב'שריון. אנו פתרנוה ע"י פעולות-לילה: הן בהתקפות-מצח והן ע"י הקפות וכיתורים. שיטותינו היו פרי נסיונותינו ואורח-אימונינו בתקופת המחתרת.

(אלוף יצחק שדה — מתוך שיחה)

תאריך (18.1.48), היה הלך המחשבה המקובל עלינו: כי אנשינו, המאומנים על כרכי א"ש הלילה, שלי-טם בלילה ואין במעט גבול — מבחינת טוה הפעולה ועומס המשימה — ליכולתם. מאורע הל"ה החליש, לפחות לכמה חדשים, את רגש הכטחון בכושר פעולתנו בשעות החשיכה ואף הגביל לא מעט את אופי, היקפן ומספרן אף של אותן הפעולות שביצוען חייב היה, בעצם, להיות ענין שבשיגרה צבאית (פטרולים, מארבים וכו'). מובן, כי במיוחד חזקה השפעתו של אותו נסיון מר על הכוחות היהודיים במחוז ירושלים, שבתחומו אירע המאורע.

אולם למעשה לא סתר מאורע זה, מעיקרה, את ההלכה הצבאית המצדדת בפעולות רבות-העזה ועמוקות-טוה בלילה. הוא רק הוכיח, בצורה כה טראגית, שהתנאים בהם היתה צריכה המחלקה לבצע את הפקודה, לא הניחו לה, מלכתחילה, סיכויים רבים להגיע לתעודתה.¹

בחלקיה האחרים של הארץ, וביוחד בצפונה, לא היתה השפעת המאורע ניכרת באותה מידה. וכבר במחצית חודש פברואר היינו עדים לפעולות-פשיטה נועזות, עמוקות-טוה, על כפרים ערביים הנמצאים הרחק מ"קוי החזית", מהם שדרכי הגישה אליהם עוברים גושי ישובים ערביים רצופים. אלא שלקח מאורע הל"ה הניב כאן פרי רב חשיבות. פעולות אלו הצטיינו בתיכנון מדויק מוקדם, אשר למד, שקל והעריך את כל הידיעות על השטח ועל האויב, ולביצוע המשימות האלה הופעלו, בהתאם להלכה הצבאית המקובלת, כוחות נבחרים.

(1) ראשית, ספק הוא אם נבחר קריהנועה הטוב ביותר, שהרי תנועתם היתה כולה בשטח אויב רצוף ומאויס; ואם כי אין למצוא את כל שיקלי אותו הרגע, הרי מתעוררת גם השאלה, שמא כדאי היה להעדיף את קריהנועה המתרחל-הר הורדים-גוש-עציון, שנית, לא נוצלו כל שעות הלילה לתנועה, שהרי יצאו במאוחר; שלישית, המחלקה יצאה לדרכה כשהיא עייפה; רביעית — היתה עמוסה צויה, שהכביד על תנועתה; חמישית — חלק של קריהנועה לא היה מוכר לאיש מאנשיה.

מן ההכרח, שלפחות כמה מבעיות אורח-הקרב בלילה — שהן כה חשובות במציאותנו — תזכירה להארה וניתוח לא רק על סמך התנסותם ולקחים של אחרים, כי אם גם לאור הנסיון של שנת הקרבות האחרונה בארץ. אכן, תורת הלחימה בלילה, כפי שהיא מקובלת בעולם שלאחר המלחמה, יש בה כדי לאלפנו לא מעט; ומצויים בה דברים אשר נוכל לסגלם לעצמנו. שהרי שני הטיפוסים של פעולות-לילה, במידה שניתן להבחין ביניהם הבחנה בולטת — התקפות-לילה של כוחות גדולים, במטרה כיבוש מטרות והחזקה בהן, ופעור לות לילה, "מיחדות": פשיטות, גיחות וחבלות — מקובלים שניהם גם יחד אצל צבאות העולם. מכל מקום אם גם לא תמיד, ולא בכל מקום, נוצלו כלליה של תורת-הלילה כדי מלוא הניצול הרי הלקחה נתיקומה ואף פורטה בספרות הצבאית. הפעולות ה"מיחדות" היו מותנות, מאז ומתמיד, בהפעלתן של יחידות מאומנות לאופרציות נועזות. הנטיה לחשוב כי תורת הלילה המקובלת בחוגי צבאנו חידשה הלכות, לא היה לה יסוד רב — פרט לעובדה כי את דגש פעולותינו, בכללותן, קבענו בלילה; דבר, שהיה בו למעשה — אם גם לא מבחינת ההלכה — משום חידוש לעומת המקובל בעולם. במסגרת פעולותינו אלו התרחשו גם מאורעות אשר עשויים היו להביא לידי הרחוקים, ו"תנאינו המיוחדים" העלו בעיות ומצבים שתורת-הלילה המקובלת לא חזתה אותם מראש. מאורע מעין זה היה מאורע הל"ה אשר השפיע בשעתו, (אמנם — באיזור מצומצם), למשך חדשים על הלך מחשבה בקרבנו — אף כי הלו היה בריא לכשעצמו — בענין מבצעי-לילה מיוחדים. עד אותו

(1) הספר, "חיל-הרגלים בקרב" שהופיע עוד ב-1934, והמתבסס על לקח מלחמת הראשונה, טוען כי, "בשל עצמת הנשק החדש, יש להניח שהתקפות לילה תהיינה שכיחות במלחמות הבאות" (עמ' 364) המאמר, "רגלים וטנקים בהתקפות-לילה" מאת ל. ט. קול, דונקן המופיע בחור ברת זו, והמבוסס על לקח מלחמת הראשונה, מגיע אף הוא למסקנות דומות.

ריס. האמונים על הלילה.
אין ספק, שפעולותינו
עמוקות הטוה, של ימי המא-
בק, שהגיעו לשיאן ב"ליל-
הגשרים" — ואשר היו
מתוכננות היטב, ובהן ביצעו
כמה מן היחידות הפועלות
מסעות התקרבות ומסעות-
נסיגה מחושבים, ארוכים,
ממושכים ונועזים, בשטחי
שפלה, מדבר והרים, בשטח
אויב או עוין — הן אשר
העמיקו בשעתו את הבטחון
באדנותנו על הלילה ואי-
שרו פעולות לילה רבות.
העזה במלחמתנו בשנת 1948.

נראה, כי מבחינה יחסית, לפחות, יכולה להינתן
תשובה ברורה ופסקנית לשאלה: מה חייב להיות
גודל היחידה המופעלת בלילה? הכוח המבצע
משימה בלילה יהיה תמיד קטן מן הכוח שיידרש
לביצוע אותה משימה ביום. פעולות הלילה
הטיפוסיות (כגון: מארבים, סיורים, חבלות, גיחות,
פשיטות וכו'), מצריכות, כידוע, כוחות מצומצמים
— נקודה זו אינה שנויה במחלוקת. השימוש בחשי-
כה בכוחות גדולים יותר בא למעשה רק באותם
המקרים, כשבחסותה מבוצעת משימה, שאינה
מיוחדת ללילה דוקא, למשל — התקפות, בנוסח
המקובל, על מערכי-ההגנה.

ביחס למערכי-ההגנה, כשהם מגיעים למידת
ביצור ושכלול ניכרת (בציפות המכשולים ועומ-
קם, באמצעי האתראה המוקדמים, בטיב העמדות,
במידת הסוואתן ושיתוף-הגומלין של אשן, בטיב
הנשק ושלטתו על השטח מסביב וכו') יתכן כי
אין כלל להעדיף לתוקפם בלילה, כי במידה
שהחשיכה אינה מאפשרת לתוקף לגלות את המכ-
שולים ואת מקורות-האש העומדים בדרכו, והמפיי-
לים בו קרבנות באורח אוטומטי כמעט, ולהתגבר
עליהם בזה אחר זה — הריהי מפחיתה את סיכויי
ההצלחה. לא ניתקלנו, למולנו, עד כה במערכים
"מושלמים" מן הסוג הזה, אם כי היה לנו נסיון
מחייב-מחשבה בכמה מקומות מוגנים. מערכי-
ההגנה שעמדנו מולם היו, בעצם, ממין "פשוט"
ובלתי משוכלל יחסית, אשר יתכן שהיה בכוחם
כדי לעמוד ביום בפני התקפות שתבואנה, ללא
"ריכוך" ארטילרי ואוירי מספיק — אולם כיון

שלא הגיעו לכלל שליטה אוטומטית ורצופה באש
על השטח, הרי שהיו מטרות מתאימות להתק-
פות לילה. בתנאים אלה היה הפתרון של
כוחות ההגנה וצ. ה. ל. זה של העדפת התק-
פות לילה דוקא, הפתרון ההולם ביותר את סוג
המטרות הנתקפות. ניצול החשיכה פטר אותנו,
במידה רבה, מן ההכרח להשתמש שימוש מרובה
בכלים ארטילריים ומפציצים, שחסרו לנו בשלביה
הראשונים של המלחמה. דלילות-המערכך וניצול
הלילה להתקפה — הם שעמדו לנו להתגבר על
מערכי אויב אלה. בחסות הלילה אפשר היה לחדור
אל בין חלקי המערך או לכתרו, ורק אח"כ לפתוח
בהתקפות ישירות על חלקיו (לדוגמא נזכיר את
התקפת הלילה באוקטובר 1948 על מערך גדוד
מצרי במשלטי "הצומת" בדרך לנגב). הכעיות
המיוחדות לפעולה לילית כזו של יחידה גדולה הן
בעיקר מנהלתיות¹: כיצד להניע במהירות, בשקט
ותוך שמירה על מבנה ולוח-הזמנים, את כל יחיד-
ות-המשנה, הדרושות אח"כ להסתערות גלים-
גלים על המטרה, בלי שתאבדנה מתנופתן.

לקח חשוב שנתברר מנסיון פעולות הלילה, בשנה
האחרונה, הוא כי בעוד שביום יכול הגל השני
של ההתקפה, ואף אלה הבאים אחריו, להמשיך
בפריצה מאותו מקום בו נגמרה תנופתו של הגל
הראשון, הרי קורה ובלילה שיטה זו אינה עולה
יפה, מחמת האנדרלמוסיה המתגלעת ע"י הצטופ-
פותן של שתי יחידות באותו המקום², וריכוז
עיקר אש האויב אל מול הפריצה (היו דוגמאות לכך

(1) סגן-אלוף צ. הורביץ מצביע עליהן במאמרו (עמ' 44).
(2) אמנם ניתן להתגבר על קושי זה ע"י אימון מכוון
מראש; אולם יתכן ובדרך כלל לא זו השיטה הרצויה ביותר.

סית, לעומת זה שיופעל לאותה מטרה ביום. בלילה יהנה התוקף מן העובדה שאשו של הנתקף תהיה פחות מכוונת ופחות פגענית, — (שוב פרט לנו ה"מכסה", באש אבטומטית כמעט-רצועה, רצועות שלמות) — והוא יתקל רק בהתנגדותו של חלק ממערך האויב.

הנסיון מעיד, כי משיפרץ המערך בשעות החשכה — יקשה על האויב לעקור את הפורץ בשל אי יכולתו לדעת בבירור היכן ובאיזה כוח נפרץ המערך, בשל ההשפעה המשתקת שיש לקרב גוף-אל-גוף על איב מתגונן, וכן בשל הקושי להבחין בין איב לידיד (משלט המטה המצרי במערך חוליקאת). ואז ניתן להניע חלק הכוח התוקף, שיתכן ולא הופעל עד שלב זה, קדימה, לשם התבססות, כדי להדוף התקפות-נגד אפשריות של האויב, ויש להתבססות מצליחה ביותר כשהיא נעשית לא בעמדות הכבושות עצמן, אלא בסמוך להן, מחוץ לשטח הפגיעה של תותחי-האויב אשר אפשר וכבר היו מטוחים אל העמדות שנכבשו; ודבר זה גם מכביד על עריכת התקפת-הנגד של האויב — כלפי עמדותיו שנפלו — ועל כיוונה המדויק. עם זאת יש לזכור תמיד, כי חשכת-הלילה עשויה להטעות באשר למבנה השטח, וכך יקרה שעמדות כלי-נשק, שנתפסו בלילה, תתגליתנה בהאיר היום כחסרות מחפה ושדה-אש על כן חשובה הגמישות בארגון המערך במקום שנכבש, המאפשרת לשנות ממנו בהתאם לפניה-השטח, כפי שהם מתגלים לאור היום.

בעוד שבוודשי הקרבות הראשונים — טרם ידענו את תורת ההתבססות בלילה והאפשרויות הגדולות הטמונות בה, הרי לקח המלחמה עם האויב הסדיר לימדנו פרק חשוב בתורה זו. הפעולה הגדולה של חטיבה שלימה שנערכה בש-עתו נגד הכוחות המצריים באשדוד ובסביבתה יתכן ויכולה היתה ליהפך מפעולת פשיטה לפעולת מצור, (אם כי מצב יחסי-הכוחות או ודאי שהיה מכביד על חשגת ההצלחה בכך), אולם חוסר הנסיון של אז בניצול תורת ההתבססות, הוא ועצמו, לא הניח ממילא מקום של ממש למחשבה, שמא כדאי להס-תכן ולהוות "כיס" אויב ע"י החזקה עקשנית, תוך התחפרות, בשטחים שבעורפו. לעומת זה הוכיחה פעולת כיבוש המשלטים ב"טרינ" מול בית-החנן, בחודש אוקטובר, התקדמות ניכרת, שהרי בהאיר היום כבר נמצאו כוחותינו מבוססים ומבוצרים למדי במקום ואף עמדו בהפגנות לא-קלות.

בהתקפות — מצפון ומדרום — על משלטי "דרך בורמה" המצרית, מדרום (לכרתים), לקח-הנסיון (באחד ממשלטי ה"צומת" הצפוניים) מלמד, שאם לא עלה בידי אחד-הגלים לפרוץ ולעבור את כל המכשולים, הרי שהגל הבא אחריו ינצל אמנם את הפרצות שבעורף הגל הקודם, אולם בהמשיכו בהתקפה יסטה לעבר אחד האגפים.

לקח הנסיון מורה, שיש להבחין הבחנה חותכת בין שני סוגי ההתקפה: ההתקפה "האילמת", שכל כוונתה להפתיע את האויב — וההתקפה בריכוך ארטילרי מוקדם, כדי לשבור את האויב ולשבש את מערכת הגנתו לפני בוא הסתערות הרגלים. כל "פשרות" לא תיתכנה כאן. אין כל טעם והצדקה ל"ריכוך" דליל לפני הסתערות הרגלים, שעה שההתקפה מתכוונת להפתיע. כל ריכוך ישמש אתראה לאויב (פרט למצבים של חילופי-יריות ארטילריה ממושכים, במשך ימים מספר). במקרים שהרעשה קלה בלבד קדמה להסתערות הרגלים (ע"י נשק-מסייע של הרגלים, כבהתקפה מפאופבה על משלטי דרך בורמה המצרית) או בעוצמה אר-טילרית בלתי-מספקת, נמצא חיל-הרגלים "התוקף" מול אויב הנכון להקביל את פניו, ואשר הרעשה מעין זו לא פגעה פגיעה של ממש בגופו וברוחו. מאידך גיסא, אם הוחלט על התקפה בסיוע של "ריכוך" מוקדם, יש לרכו לכך את מלוא האמי-צעים, הן הארטילריים הן אלה של רגלים (דבר זה, נעשה, למשל, בהתקפות חוליקאת ומשלטי "הצומת"). כמובן, כשאמצעי-האש של נשק כבד אינם מצויים בכמות הנדרשת בשביל "ריכוך", אזי יש לשקול אם כדאי להפעילם למטרה זו או שמא יביאו תועלת רבה יותר אם יופנו לתפקידים אחרים כגון: הרעשת חסימת דרכי תגבורת ונסיגה, מטרות שכנות — לצורך הטעייה, ובכדי למנוע מהן לסייע באשן למטרה הנתקפת — וכן חיפוי על ההתבססות של הרגלים לאחר שישתלטו על המטרה.

התקפות "אילמות" מחייבות הכרה מדוקדקת של השטח הקרוב למערך האויב וכן של המערך עצמו.

מהדברים הרגילים בהתקפות-לילה, הוא שלא כל הכוחות שהובאו לעמדות-ההיערכות ינוצלו להת-קפה עצמה. זו, דיה שתעשה ע"י כוח הקטן יח-

ולצורות-התנועה — המצומצמים למילא במספרם — של פעולות-לילה.

לעומת הידיעות המרובות הנדרשות מן הגייר סות הפועלים לאור היום, החייבים לדעת אלמנטים מורכבים יותר של אורח-קרב, כגון "קפיצה" והתקדמות תחת-אש, חיפוי-הדדי וקרב של אש ותנועה, תפיסת עמדת-אש טובה מניה וביה, גיוש ותפקידי הבטחה תוך תנועה, גמישות רבה בהתאמתו המידית של מבנה-התנועה לפני-השטח וכו' וכו' — הרי בלילה, משהובאה היחידה לקרבת המטרה, באורח זה או אחר, במבנה שלא השתנה לאורכה של הדרך כולה, — חייבת היא לבצע פעולות מספר בלבד, אשר הוסברו ותורגלו כלשהו קודם לכן לגבי אותה הפעולה. בפעולת "נחשון", למשל, הופעלו לכיבושה של דיר-מחזין יחידת, שכמעט ולא זכו לאימון כלשהו. עם זאת הפך הפיקוד המאומן את חברת המגוייר סים הגדולה והבלתי-מאומנת ליחידות בעלות לי- כוד טקטי ידוע ועצמת פעולה כל שהיא, ע"י ארגונים של האנשים במבנים "סכמתיים" ראשוניים בהתאם לתפקידים הטקטיים שעמדו לפניהם. אכן, לא "עצה" כאן — כי אם עדות, לדברים שהיה מוטל עלינו לעשותם עוד לפני זמן לא-רבה.

בשנת הקרבות האחרונה הוכחו לעתים קרובות אפשרויות ניצול יעיל של יחידות, שלא אומנו כהוגן, בעזרתן של מסגרות סכמטיות-טקטיות פשוטות בלילה דוקא²; אולם יחידה בלתי מאומנת תוקפת, אפילו השיגה בלילה כמה הישגים, בהתאם למה שהוטל עליה, — הרי משנכנסה לאור היום יש ונמצאה חסרת כושר-הפעולה הנדרש. וכזאת קרה לעתים קרובות (בקרבות לטרון, במאי-יוני 1948) באכזבה את אותו הליכוד הטקטי שהיה לה בלילה. אך ברי שאם פעולות-לילה, שנתבססו לפרקים, בלית ברירה, על יחידות שכל ליכודן היה למעשה סכימטי-מלאכותי, "תוצרת-רגע", הביאו על אף הסיכון הרב שהיה כרוך בהפעלתן, גם לירי נצחונות כה חשובים — הרי לא-כל-שכן שפרטים ויחידות המאומנים במיוחד בתורת הלילה יהיו למכשיר-קרב רב עצמה, גם שעה שאנו חורגים מממדיותן של הפעולות הועירות המובהקות של "שנות המאבק" ומנסים כוחנו בפתרון בעיות טק-טיות בנות-מידות.

(2) פרט לאותם תפקידי הגנה ביום, כשהסכימה ההגנה תית קבועה-מראש.

שעה שמדובר בפעולות-לילה, יש ואין נותנים את הדעה על מידת-החשיכה של הלילה, וכן על הניצול של מכסימום שעות משעות החשיכה לפעולה.

ההבדל שבין שני טיפוסים הלילה — הלילה ה"חשוך" והלילה ה"בהיר" (ליל ירח) — יש לו השפעה ניכרת על אפשרויות הפעולות. לילות בהירים מקנים לתוקף רבים מן היתרונות של התקפת-יום. החסרון הבולט של התגלותו מרחק-מה אינו שקול כנגד היתרון החשוב של הבחנת המכשולים הקרובים בדרך ההתקדמות וכן גילויים של מקורות-האש האויבים (דבר זה הובלט במיוחד, לפי דעת אחד המפקדים, בפעולה בחוליקאת).

אחד השיקולים הנוספים החיוניים, שעה שקורב-עים את המועד המדויק של התקפת-הלילה הוא ניצול מכסימאלי של שעות אפלה, בעיקר מכריע ערך השיקול הזה בפעולות עמוקות-טוח, אך השי-גיאה העיקרית נעשית, משנקבעת היציאה "מקו-ההתחלה" בשעה מאוחרת, שאז לא נותר אלא זמן קצר לפעולה הלילית. קביעה, ללא הכרה, של שעת-אפס מאוחרת, וכן עיכובים אחרים — בעיקר בשל סיבות מנהלה, — היו פעמים רבות בעוכרי התקפותינו.

משקיפים זרים רבים, אגב הסתכלות בשיטות פעולותיו של צבא-ההגנה-לישראל, אשר ערך את מרבית פעולותיו בלילה, הגיעו לכלל מסקנה כי עומדים לרשותו של צבא זה כוחות מאומנים רבים שבעזרתם הוא מבצע את הפעולות האלה. מסקנה זו דווקא נכונה בחלקה בלבד, במידה שהתייחסה על כמה יחידות ותיקות שקיבלו את ראשית אימוןן בימי "ההגנה" (ומאו, כמובן, נוספו עליהן יחידות אחרות, שהתבססו בינתיים). אולם לעתים היתה המציאות שונה עד כדי פרדוקס. נסיונו של צבאנו בחדשי התהוותו הביא לידי גילוי של אפשרויות הפעלה יעילה ורבית-תנופה — בתנאי-לילה — של כוחות שהיו מאומנים אימון ראשוני בלבד, כי בעוד שביום מחייב כל אלמנט בפעולה הצבאית אימון ולימוד מיוחדים ומקיפים, שאי-אפשר בלעדיתם, הרי עקרון התקפות-הלילה מבוסס על פשטותו¹. והנה, יש ומפקדים מאומנים ובעלי-כשרון יכולים להפ-עיל יחידות מאומנות-מעט ע"י הכנסתן למבנים, (1) ויש לגביהן משום סיכון בכל סרבול וסיבוכ, הן של צורות התנועה והן של מבניהן-התקפה.